อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายพร้อม ยอดไทย

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

นทร์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙

อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

นายพร้อม ยอดไทย

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

วันจันทร์ที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙

คำนำ

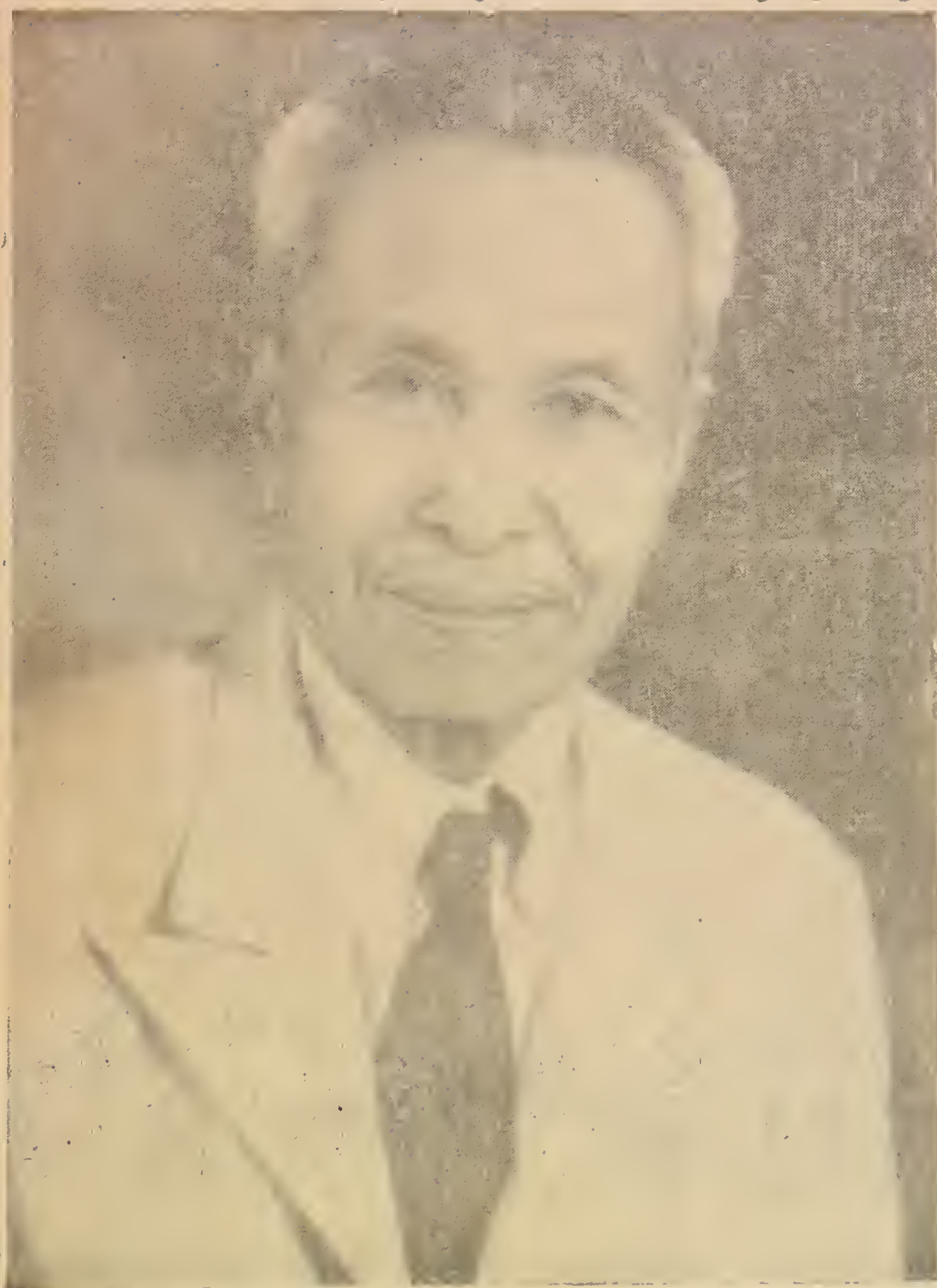
นางอุ่นเรือน ยอดไทย ได้ปรารภจัดการฌาปนกิจศพ **นายพร้อม ยอดไทย** ซึ่งเป็นสามี ต้องการจะพิมพ์หนังสือเพื่อแจกแก่บรรดาแขกผู้มีเกียรติพร้อมทั้งญาติมิตรที่มาในงาน ได้มาขอให้เลือกเรื่องที่จะพิมพ์ และขอพิมพ์พระ-ธรรมเทศนาซึ่งได้แสดงเมื่องานทำบุญ ๗ วันด้วย ได้พิจารณาดู เห็นว่านายพร้อม ยอดไทย ในสมัยที่ยังมีชีพอยู่ เป็นผู้พอใจยินดีในธรรมมาก ตั้งใจศึกษา ตั้งใจปฏิบัติอยู่ จึงได้เลือก **ติรตนคุณกถา** ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ให้พิมพ์ ซึ่งรู้สึกว่า เป็นธรรมที่น่าอ่าน เพราะแสดงทั้งชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูง บุคคลสามารถเลือกปฏิบัติได้ หวังว่าจักอำนวยผลให้แก่ผู้อ่าน และผู้ตั้งใจปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ขออนุโมทนาไว้ในที่นี้ด้วย

ขออำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัย และด้วยเดชะแห่งกุศลที่นางอุ่นเรือน ยอดไทย พร้อมด้วยญาติมิตร บำเพ็ญแล้วก็ดี บำเพ็ญในบัดนี้ก็ดี จงสำเร็จผลอันเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่นายพร้อม ยอดไทย ตามสมควรแก่คติภพนั้น ๆ ตลอดกาลทุกเมื่อ เทอญ.

พระเทพญาณกวี

วัดบวรนิเวศวิหาร

๓๐ ม.ค. ๒๕๐๙

นายพร้อม ยอดไทย

ชาตะ วันอาทิตย์ เดือนยี่ ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖

มตะ วันอาทิตย์ ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘

ประวัติ

นายพร้อม ยอดไทย เกิดวันอาทิตย์ เดือนยี่ ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๒๖ ที่บ้านตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรชายคนที่ ๒ ของ นายยอดและนางลิ้นจี่ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาด้วยกันทั้งหมด ๕ คน ถึงแก่กรรมไปหมดแล้ว บิดามารดาเป็นชาวจังหวัดสุโขทัย เมื่อสมรสกันแล้วก็ได้อพยพลงมาอยู่กรุงเทพ ฯ ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี ดำเนินอาชีพทางค้าขายแพซุงไม้ขอนสัก ต่อมามีเหตุจำเป็นต้องเลิกกิจการค้าแพซุง จึงได้ไปซื้อที่สวนที่ตำบลตลาดขวัญ ตรงข้ามวัดเฉลิมพระเกียรติ ท้องที่อำเภอเมืองนนทบุรี และตั้งภูมิลำเนาอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อเยาว์วัย นายพร้อมได้รับการศึกษาอยู่กับบ้านโดยมารดาเป็นผู้สอน และช่วยมารดาประกอบอาชีพตลอดมา เพราะบิดาถึงแก่กรรมไปตั้งแต่ลูกทุกคนยังเล็กๆ อยู่ มารดา

จึงต้องดำเนินอาชีพและอบรมเลี้ยงดูลูก ๆ แต่เพียงลำพัง จนกระทั่งนายพร้อมมีอายุครบอุปสมบท มารดาก็ได้จัดการอุปสมบทให้ที่วัดราชบุรณะ (วัดเลียบ) กรุงเทพ ฯ เมื่อมีอายุสมควรจะมีครอบครัวได้ ก็จัดการแต่งงานให้กับ น.ส. กุน บุตรีของคฤหบดีบ้านใกล้เคียงกันนั่นเอง มีบุตรชายด้วยกันคนหนึ่งชื่อ อรุณ ถึงแก่กรรมไปตั้งแต่อายุยังอยู่ในวัยรุ่นหนุ่ม ต่อมาได้ขอเด็กผู้หญิงมาเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรมคนหนึ่ง ชื่อบุนนาค จนกระทั่งก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ สักเล็กน้อย นางกุน ภรรยาก็ถึงแก่กรรมไป ถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๐ นายพร้อมได้แต่งงานใหม่อีกครั้งหนึ่งกับ น.ส. อุ่นเรือน บังเกิดสิงห์ บ้านเดิมอยู่ข้างวัดบวรมงคล (ลิงขบ) อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี อยู่กินด้วยกันมาจนนายพร้อมถึงแก่กรรมด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองอุดตัน ณ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๘ เวลาประมาณหนึ่งทุ่ม อายุ ๘๒ ปี

นายพร้อม ยอดไทย เมื่อยังมีชีวิตอยู่ เป็นผู้ที่มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สัตว์มนุษย์ไม่เลือกหน้า ได้บริจาคเงินบำรุงองค์การสาธารณกุศลหลายแห่ง เช่น บริจาคตั้งเป็นทุนบุญญนิธิไว้ในมูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย บำรุงโรงเรียนคนหูหนวกและโรงเรียนสอนคนตาบอด และวัดวาอารามต่าง ๆ ทั้งได้เป็นสมาชิกพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย นอกจากนี้ยังสนใจในการปฏิบัติสมถวิปัสสนาเป็นอย่างยิ่ง แม้ในวาระสุดท้ายของชีวิต ในวันถึงแก่กรรมนั้นเอง เมื่อรู้ตัวว่าจะต้องตาย ก็ยังลุกขึ้นทำวัตรสวดมนต์และเจริญกรรมฐานอยู่เป็นเวลานาน แล้วจึงลงนอน ต่อจากนั้นก็ไม่ได้ลุกอีกต่อไป การตายในลักษณะเช่นนี้ ย่อมเป็นที่เชื่อได้ว่า จะต้องไปสู่สุคติเป็นแน่แท้.

อาลัยถึงคุณพร้อม

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน จะเป็นวันแห่งความวิปโยคโศรกเศร้าของดิฉันอยู่ตลอดไปชั่วกาลนาน เพราะเป็นวันที่คุณพร้อมได้จากดิฉันไปอย่างไม่มีวันที่จะกลับมาพบกันอีก ในการจากของคุณพร้อมครั้งนี้ เปรียบเสมือนดวงประทีปซึ่งส่องนำทางชีวิตของดิฉันดับวูบลง ดิฉันไม่อาจบรรยายถึงความเศร้าสลดใจและความสุดแสนเสียดายจากหัวใจของดิฉันได้ แต่ดิฉันมีความภาคภูมิใจที่จะกล่าวได้อย่างเต็มปากว่า คุณพร้อมเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ได้เป็นผู้ประกอบแต่กรรมดีเสมอมา เพราะเป็นผู้ที่ยึดมั่นและเชื่อในคุณความดี อีกทั้งยังคอยแนะนำ ตักเตือน ให้ดิฉันยึดมั่นในคุณความดีด้วย เป็นผู้มีจิตใจอ่อนโยน โอบอ้อมอารียึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง มีคุณธรรมประจำใจอยู่เสมอ ไม่ว่าจะกระทำกิจการสิ่งใดจะต้องไตร่ตรอง

อย่างรอบคอบ เพื่อไม่ให้ครอบครัวต้องได้รับความเดือดร้อนเลย มีแต่ความรักและความเมตตาให้กับดิฉันเสมอมา และดีกับทุกคนที่รู้จักมักคุ้นตลอดจนลูกหลาน ซึ่งการจากไปของคุณพร้อมครั้งนี้เปรียบเสมือนดิฉันขาดร่มโพธิ์ร่มไทรที่จะพึ่งพิง ขาดคู่คิดในชีวิต ดิฉันจะต้องต่อสู้ชีวิตในโลกต่อไปโดยลำพัง แม้แต่ยามจะกินจะนอนก็ทำให้อดนึกถึงคุณพร้อมไม่ได้ ความดีทั้งหลายของคุณพร้อมทำให้ดิฉันคิดว่ายังไม่ควรที่คุณพร้อมจะต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ ทั้ง ๆ ที่ความตายก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า เป็นของธรรมดาโลกที่ทุกคนจะต้องประสพไม่ช้าก็เร็ว ฉะนั้น การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณพร้อมครั้งนี้ ดิฉันซึ่งอยู่เบื้องหลังจึงไม่ถือว่าเป็นการทิ้งดิฉันไป คุณพร้อมจากไปก็เพียงแต่ร่างกายเท่านั้น คุณงามความดีทั้งหลายของคุณพร้อมยังคงอยู่เป็นอนุสรณ์แก่ดิฉันตลอดไป ซึ่งจะเป็นสิ่งเตือนใจและประทับใจให้ระลึกถึงตลอดกาล

ท้ายสุดแห่งการจากของคุณพร้อม ดิฉันซึ่งอยู่เบื้องหลังขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออำนาจแห่งกุศลกรรมและผลานิสงส์ทั้งปวงที่ได้บำเพ็ญมาแล้ว และจะตั้งหน้าบำเพ็ญต่อไป ประกอบกับกุศลกรรมทั้งหลายที่คุณพร้อมได้บำเพ็ญมาตลอดชีวิต จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้ดวงวิญญาณของคุณพร้อมอันเป็นสุดที่รักและเคารพของดิฉันได้ถึงซึ่งสุคติในโลกหน้า.

จากภรรยา

อุ่นเรือน ยอดไทย

แสนอาลัย คุณลุงของหลาน

๏ สิบสี่พฤศจิกาคราสุดโศก
ครวญวิโยคน้ำตาไหลโอ้ใจหาย
คุณลุงพร้อมล่วงลับดับวางวาย
แสนเสียดายเสียใจใฝ่รำพัน
คุณลุงดีดั่งโพธิ์ทองของลูกหลาน
ปราศจากการบึ้งตึงหุนหัน
มีแต่หลั่งความปรานีทุกวี่วัน
ลูกหลานพลันดื่มอาบซาบฤาดี
คุณลุงคอยสั่งสอนวอนแต่ให้
กระทำในสิ่งชอบระบอบวิถี
หลีกเลี่ยงห่างทางชั่วตัวกาลี
พระคุณนี้สุดซาบซึ้งตรึงชื่นชม
ขอให้ผลกุศลบุญคุณลุงสร้าง
เป็นปัจจัยส่งสล้างเลิศประเสริฐสม
ให้ท่านสู่สุคติอภิรมย์
สุขอุดมกว่าจะลิบนิพพานเอย ฯ

จาก หลาน ๆ ของคุณลุง

ติรตนคุณกถา

พระนิพนธ์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

พุทฺโธ มคฺคนายโก โหติ ฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นทรงพระคุณเป็นอันมาก ไม่สามารถจะพรรณนาด้วยกถามรรคให้สิ้นเชิงได้ จักพรรณนาเพียงบางประการแลโดยย่อ ในบทว่า "มคฺคนายโก" ผู้นำทาง ความที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่ามคฺคนายโก ผู้นำทางนั้น พึงแสดงได้โดย ๒ นัย คือ ด้วยปฏิปทาที่พระองค์ได้ทรงประพฤติปฏิบัติมาแล้วเป็นตัวอย่าง ๑, ด้วยทรงแนะนำสั่งสอน ๑, ทั้ง ๒ ประการนี้ พึงเห็นโดยนัยในพระพุทธประวัติตั้งแต่เบื้องต้นเป็นลำดับไป

เมื่อพระบรมศาสดายังเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงอุบัติในขัตติยสกุลอันอุดม สมบูรณ์ด้วยสวิญญาณกทรัพย์และอวิญญาณกทรัพย์ และเครื่องอุปโภคบริโภคอันล้นเหลือ ได้รับการบริหารรักษาให้เป็นสุขสำราญเป็นอย่างดีที่สุด

จนถึงทรงพระเจริญสมควรจะทรงศึกษาศิลปวิทยาได้ พระบิดาทรงจัดให้เล่าเรียน ก็ไม่ทรงเกียจคร้านเห็นแก่ความสุขสำราญที่ได้ทรงประสบอยู่นั้นทรงอุตสาหะบากบั่นศึกษาได้เป็นอย่างเยี่ยม จนถึงอาจแสดงให้ปรากฏแก่ประชุมชนได้รับสรรเสริญทั่วไป นี้เป็นปฏิปทาที่ดีที่ควรเป็นตัวอย่างของผู้ศึกษาศิลปวิทยาประการหนึ่ง เมื่อทรงเจริญวัยได้ทรงอภิเษกกับพระนางยโสธราพิมพา และทรงปกครองประศาสน์ราชกรณียกิจ ก็ไม่ทรงลุ่มหลงในกามสุขสมบัติที่บริบูรณ์นั้น ทรงปฏิบัติราชกรณียกิจให้เป็นไปด้วยดี ไม่มีข้อที่พึงครหาปรากฏ ทำพระไอศวริยยศ เกียรติยศและบริวารยศให้ไพบูลย์ นี้เป็นปฏิปทาที่ดี ที่ควรเป็นตัวอย่างของผู้ทำกิจการตามหน้าที่อยู่โดยปกติประการหนึ่ง เมื่อคราวทรงปรารภเพื่อจะแสวงหาคุณให้ยิ่งขึ้นไป ซึ่งท่านพรรณนาไว้ว่า ทรงแสวงหาโมกขธรรม ธรรมเป็นเครื่องพ้นจาก ชรา พยาธิ มรณะ อันมีประจำแก่สัตวโลกทุกถ้วนหน้า ก็มีพระมนัสกล้าเด็ดเดี่ยว ทรงสละกามสุขสมบัติอันบริบูรณ์ทั้งหมดได้ ทรงมุ่งแต่จะบำเพ็ญกิจที่มุ่งหมายให้สำเร็จไปเบื้องหน้า นี้เป็นปฏิปทาที่ดี ที่ควรเป็นตัวอย่างของผู้มุ่งทำกิจการเพื่อหวังความสำเร็จในทางใดทางหนึ่งประการหนึ่ง เมื่อได้ทรง

ปฏิบัติแสวงหาอุบายเป็นเครื่องพ้น ก็ทรงปฏิบัติธรรมนั้นๆ จนเต็มที่ เช่นเมื่อทรงไปศึกษาในสำนักอาฬารดาบส และในสำนักอุททกดาบส ก็ทรงศึกษาและปฏิบัติลัทธิสมัยได้ดี จนมีความรู้ความสามารถเสมออาจารย์ เมื่อทรงเห็นว่าไม่เป็นทางตรัสรู้ ก็ทรงหลีกไปทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาด้วยทรงคาดว่าจะเป็นทางที่ให้พ้นทุกข์ได้ ก็ได้ทรงกลั้นลมหายใจและอดพระอาหารจนถึงที่สุด ยากที่บรรพชิตผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่จะพึงปฏิบัติเทียมถึง เมื่อทรงพิจารณาเห็นข้อปฏิบัติที่ทรงอยู่นั้น ๆ ไม่เป็นเหตุให้สำเร็จได้ ก็ทรงเลิกเสีย และมีพระปัญญาแก้ไข ไม่หลงงมงายไปตามที่เขานิยมกันในครั้งนั้น จนถึงทรงระลึกได้ถึงการที่ทำจิตให้สงบตั้งมั่น เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ ในเวลาที่พระราชบิดาทรงทำพิธีแรกนาขวัญ และทรงเห็นว่าจะเป็นทางให้ได้ตรัสรู้ จึงทรงเริ่มบำเพ็ญเพียรทางปฏิบัติจิตเป็นต้นไป จนบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ นี้เป็นปฏิปทาที่ดี ที่ควรเป็นตัวอย่างของผู้แสวงหาทางแห่งความสำเร็จกิจที่มุ่งหมายประการหนึ่ง ปฏิปทาเหล่านี้ เป็นปฏิปทาที่ดีอย่างหนึ่งๆของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่ยังเป็นพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับผู้ประกอบกิจเพื่อประโยชน์แก่ตน

และแก่คนอื่น เพราะฉะนั้น พระองค์จึงควรได้พระนามว่า มัคคนายก ผู้นำทางด้วยปฏิปทา ดังนี้

ส่วนการตรัสรู้นั้นแสดงความโดยพระสูตรหนึ่ง และโดยใจความว่า เมื่อพระมหาบุรุษโพธิสัตว์ทรงทำจิตให้ตั้งมั่นไม่ฟุ้งสร้าน ด้วยการกำหนดลมหายใจออกและกลับเป็นจิตบริสุทธิ์ผ่องใสควรแก่การที่จะพิจารณาสภาวธรรมแล้ว จึงทรงน้อมจิตนั้นไป เพื่อรู้ระลึกตามถึงภาวะที่อาศัยในกาลก่อน ก็ได้ทรงทราบตั้งแต่ ๑ ชาติ ๒ ชาติ ๓ ชาติ ๔ ชาติ ๕ ชาติ เป็นต้น ว่าได้เป็นมาเช่นนี้ ๆ จนถึงบัดนี้ นี้เป็นพระญาณที่ต้นที่เกิดแก่พระมหาบุรุษโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นผู้พิเศษ แต่ส่วนสามัญชนถ้าจะพิจารณ์นึกเทียบดูเพียงในชาตินี้เท่านั้น ก็พอจะอนุมานเทียบได้บ้าง คือเมื่อแรกเกิดมาเป็นเด็กเล็กแล้วเป็นเด็กใหญ่ เป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นผู้ใหญ่ โดยลำดับจนถึงบัดนี้ พระญาณนี้น่าจะเป็นเหตุกำจัดการยึดถือมั่นรูปกายและเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า เป็นเราเสียได้ เพราะบัญจขันธ์เหล่านั้นเกิดดับแปรปรวนไปอยู่เสมอ ดังที่ปรากฏ แต่ผู้รู้หาได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยไม่

ครั้นแล้วทรงน้อมจิตที่ตั้งมั่นบริสุทธิ์นั้นไปเพื่อรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ก็ได้ทรงทราบว่า สัตว์ทั้งหลาย

ชั่วและดีถึงทุกข์ถึงสุขเป็นไปตามกรรม คือส่วนที่ประพฤติทุจริต มีความเห็นผิด ทำกรรมตามความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตกย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก, ส่วนที่ประพฤติสุจริต มีความเห็นชอบ ทำกรรมตามความเห็นชอบ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ นี้เป็นพระญาณที่ ๒ ที่เกิดมีแก่พระมหาบุรุษโพธิสัตว์ซึ่งเป็นผู้พิเศษ ส่วนชนสามัญถ้าจะลองพิจารณ์เทียบดูเพียงในชาตินี้ ก็พอจะอนุมานเทียบได้บ้าง คือคนทั้งหลายเมื่อแรกเกิดมาจนบัดนี้ บางคราวได้ประสบผลชั่วเพราะทำชั่วทำผิด บางคราวได้ประสบผลดีเพราะทำดีทำถูกเป็นต้น พระญาณนี้น่าจะกำจัดความสงสัยในเหตุและผล ที่ทำให้สัตวโลกเป็นต่าง ๆ กันเสียได้

ครั้นแล้วทรงน้อมจิตเช่นนั้นไปเพื่อความรู้สิ้นอาสวะ ก็ได้ทรงเห็นทุกข์ คือปัญจขันธ์มีชาติเป็นดังผู้ปั้นขึ้น มีชราเป็นดังผู้ทำให้เปลี่ยนแปลงทรุดโทรม มีพยาธิเป็นดังผู้ทำให้เจ็บไข้ลำบาก มีมรณะเป็นดังผู้ทำให้แตกสลาย เพราะฉะนั้น ปัญจขันธ์จึงชื่อว่าเป็นทุกข์อยู่ตามธรรมดา และทรง

เห็นอาสวะคือกิเลสที่หมักจมอยู่ในจิต มีความเข้าใจผิด เป็นต้น อันออกไปยึดถือปัญจขันธ์ที่เป็นตัวทุกข์นั้นว่าปัญจขันธ์เป็นของเราบ้าง เราเป็นปัญจขันธ์บ้าง ปัญจขันธ์เป็นตัวจริงอาจบังคับให้เป็นไปตามใจหวังได้บ้าง จึงเป็นอันยึดทุกข์ว่า ทุกข์เป็นของเรา เราเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นตัวคือเป็นส่วนที่อาจบังคับได้ของเรา เพราะฉะนั้น ทุกขสมุทัย คือตัณหาความดิ้นรนของจิต เพื่อจะให้ได้สิ่งที่ชอบอันเป็นกามตัณหาบ้าง เพื่อจะเป็นภาวะที่ชอบอันเป็นภวตัณหาบ้าง เพื่อจะให้เสื่อมสูญจากส่วนที่ไม่ชอบอันเป็นวิภวตัณหาบ้าง จึงเกิดขึ้น แต่นั้นทุกข์ร้อนคือโสกะ ปริเทวะ โทมนัส อุปายาส จนถึงปรารถนาไม่ได้สมหวังจึงเกิดขึ้นอีกไม่รู้จักจบ เพราะมิจฉาทิฏฐิความเห็นผิด อันสืบเนื่องมาจากสายอาสวะ เมื่อดับตัณหาเสียได้ ทุกข์ร้อนมีโสกะเป็นต้นจนถึงปรารถนาไม่ได้สมหวัง ก็ไม่เกิดขึ้น เป็นอันดับไป การดับตัณหาจะปรากฏได้ ก็เพราะปัญญาที่พิจารณาเห็นชอบตามความเป็นจริง คือเห็นปัญจขันธ์อันเป็นทุกข์อยู่ตามธรรมดาว่า (เนตํ มม) ปัญจขันธ์ไม่ใช่ของเรา (เนโสหมสฺมิ) เราไม่ใช่เป็นปัญจขันธ์ (น

เมโส อตฺตา) ปัญจขันธ์ไม่ใช่ตัวของเรา ปัญญาที่พิจารณาเห็นชอบเช่นนั้นเนื่องมาจากสายบารมีเกิดขึ้น แก้ความเห็นผิดเสียได้เป็นส่วนเหตุ ก็เผล็ดผลเป็นวิชชาความเข้าใจถูกแจ่มแจ้ง กำจัดอวิชชาความเข้าใจผิดเสีย อาสวะกิเลสที่จมหมักอยู่ด้วยความเข้าใจผิดมานานก็เสื่อมสิ้นไป ไม่มีอาสวะ ปัญจขันธ์ที่เป็นตัวทุกข์อยู่ด้วย ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ตามธรรมดา ก็คงเป็นทุกข์อยู่ตามธรรมดาเท่านั้น ไม่ใช่เป็นของเรา เราไม่ใช่เป็นทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่เป็นตัวตนของเรา ดังนี้ ในพระสูตรแสดงความต่อไป โดยนัยแห่งพระพุทธภาษิตที่แสดงถึงพระองค์เองว่า (เอวํ เม ชานโต เอวํ เม ปสฺสโต) เมื่อเรารู้เห็นอยู่อย่างนี้ (กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ,) จิตพ้นแล้วจากกามาสวะ จากภวาสวะ จากอวิชฺชาสวะ ด้วยประการฉะนี้

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบรรลุอนุตตรวิมุตติพ้นจากชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ด้วยพระปัญญาอันชอบประกอบด้วยพระบารมีธรรมอื่นๆเป็นเครื่องอุปถัมภ์ เป็น

สมฺมาสมฺพุทฺโธ ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบแล้ว ทรงพิจารณ์เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้ตกอยู่ในกระแสแห่งทุกข์อยู่ด้วยกัน หลายชั้นหลายประเภท เพราะไม่รู้จักเหตุที่ประกอบให้ได้ผลโดยถูกต้องตามคลองธรรม อาศัยพระมหากรุณาเป็นเครื่องนำ อาศัยพระอุตสาหะเป็นเครื่องอุปถัมภ์ จึงเสด็จเที่ยวประกาศพระศาสนา ทรงชี้มรรคาที่พึงดำเนิน ตามสมควรแก่บริษัท ด้วยประการฉะนี้

มีผู้ได้ฟังธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ได้ความเชื่อความเลื่อมใส ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามได้บรรลุสุขประโยชน์ตามสมควรแก่ความปฏิบัติ จัดเป็น ๔ พวก คือ ภิกษุ ๑ ภิกษุณี ๑ อุบาสก ๑ อุบาสิกา ๑ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาอยู่ถึง ๔๕ พรรษา จนพระสรีรกายถึงชรา ไม่สมควรจะดำรงอยู่ต่อไป จึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังดวงประทีปอันชัชวาลหมดเชื้อ ก็ถึงความนับว่าดับไปไม่มีบัญญัติฉะนั้นในวันวิสาขบุรณมีดิถีเพ็ญ พระจันทร์เต็มดวงเสวยวิสาขนักษัตร ด้วยประการฉะนี้

ธมฺมคุณ

อภิญฺญาย โข โส ภควา ธมฺมํ เทเสติ, โนอนภิญฺญาย ฯ สนิทานํ ธมฺมํ เทเสติ, โน อนิทานํ ฯ สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสติ, โน อปฺปาฏิหาริยํ ฯ

บัดนี้จักแสดงพระธรรมคุณ เป็นเครื่องเจริญศรัทธาปสาทะแห่งพุทธบริษัทตามสมควรแก่เวลา สืบต่อแต่พระ-พุทธคุณที่แสดงมาแล้ว

ดำเนินความว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ทรงประกอบด้วยพระกรุณาและพระอุตสาหะ จึงทรงแสดงธรรมสั่งสอนแก่เวไนยนิกรหมู่ชนที่ควรทรงแนะนำ ตามจริตและอัธยาศัย เพื่อให้สำเร็จประโยชน์สุขตามสามารถ

ในตอนต้น ๆ ทรงมุ่งสอนให้ตรัสรู้ตามเป็นจริงเพื่อให้เป็นผู้ตื่นอยู่ไม่หลงไปตามอารมณ์นั้น ๆ เป็นผู้สิ้นทุกข์ด้วยประการทั้งปวงดังพระองค์ แต่เมื่อทรงพิจารณ์เห็นว่า ชนนั้น ๆ มีอัธยาศัยไม่เสมอกัน บางคนมีกิเลส

มาก มีปัญญาน้อย มีอินทรีย์ยังอ่อน ไม่สามารถตรัสรู้ตามได้ ฟังไปก็เพียงเพื่ออบรมอินทรีย์เท่านั้น ไม่ได้รับประโยชน์โดยตรง ก็จักเป็นอันเปล่าจากประโยชน์ไป, พระศาสนาก็จักไม่เป็นประโยชน์ทั่วแก่บริษัททุกชั้น เพราะฉะนั้น จึงทรงแสดงธรรมผ่อนผันเพื่อให้สำเร็จประโยชน์แก่บริษัททั่วถึงทุกประเภท พระธรรมที่ทรงแสดงนั้นล้วนแสดงเหตุ แสดงผลทั้งส่วนดีทั้งส่วนชั่ว อันปรากฏที่บุคคล บุคคลเป็นผู้แสดงให้ปรากฏ ถ้าไม่มีบุคคลเป็นผู้แสดงแล้ว ธรรมะจักปรากฏไม่ได้เลย เพื่อบุคคลผู้ตั้งใจฟังพึงทราบความได้ เพราะฉะนั้น จึงมีคำสรรเสริญไว้ว่า "(อภิญฺญาย โข โส ภควา ธมฺมํ เทเสติ โน อนภิญฺญาย) พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมเพื่อรู้ยิ่ง ไม่ทรงแสดงธรรมเพื่อไม่รู้, (สนิทานํ ธมฺมํ เทเสติ โน อนิทานํ) ทรงแสดงธรรมมีเหตุไม่ทรงแสดงธรรมไร้เหตุ, (สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสติ โน อปฺปาฏิหาริยํ) ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ คือผู้ปฏิบัติย่อมได้ประสพผลด้วยตนเอง ไม่ทรงแสดงธรรมไร้ปาฏิหาริย์" ดังนี้ พระธรรมที่ทรงแสดงตามเหตุและผลนั้น เมื่อรวบรวมเข้าโดยย่อปันเป็น

๓ ชั้น คือสำหรับทนุบำรุงตนให้ตั้งตนได้เป็นหลักฐานในปัจจุบัน ๑, สำหรับทนุบำรุงหมู่ชนที่อยู่รวมกัน ทั้งเป็นประโยชน์ในภายหน้าด้วย ๑, สำหรับประโยชน์อย่างสูง คือรู้เห็นตามเป็นจริง ไม่หลงยินดียินร้ายไปตามอารมณ์ที่ประสพ ๑

ชนผู้เกิดมาเป็นมนุษย์แม้จะต่างกันด้วยชาติสกุลทรัพย์ และโง่ฉลาดเป็นต้น ซึ่งท่านแสดงว่าเป็นด้วยอำนาจกรรมที่ทำไว้ในกาลก่อนก็ตาม แต่ก็ชื่อว่าได้มีทรัพย์สมบัติอันเป็นทุนเดิมติดมาแล้วด้วยกัน กล่าวคือ ร่างกายที่บริบูรณ์ด้วยอวัยวะครบถ้วน อาจใช้ประกอบกิจที่ดีที่เป็นเหตุอันจะให้ผลเป็นคนดียิ่งขึ้นกว่าพื้นเพเดิม ถ้าไม่ใช้ ร่างกายก็คงทรุดโทรมและแตกทำลายไปเปล่าเหมือนทรัพย์ภายนอกที่มีอยู่ ถ้าเจ้าของไม่ใช้ก็ไม่มีประโยชน์ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่าใช้ชาติทำภพให้ล่วงไปเปล่า ไม่มีประโยชน์ไม่ได้กำไร แต่ก็ไม่ขาดทุน แต่ถ้าใช้ในทางที่ผิดที่ทำตนให้เป็นคนเลว และทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ก็ยิ่งเป็นโทษเพิ่มขึ้น เหมือนทรัพย์ภายนอกที่เจ้าของไม่รู้จักใช้ นำไปใช้ในทางชั่ว ก็เป็นโทษยิ่งขึ้น

ฉะนั้น คนเช่นนี้ ชื่อว่าใช้ชาติในทางชั่ว ทำภพให้เลวลงกว่าพื้นเพเดิม เป็นผู้ขาดทุน ถ้าใช้ในทางที่ดี ที่ทำตนให้เป็นคนดียิ่งขึ้นไป และทำผู้อื่นให้ได้สุขสำราญ ก็เป็นประโยชน์ เป็นคุณยิ่งขึ้น เหมือนทรัพย์ภายนอกที่เจ้าของรู้จักใช้ นำไปใช้ในทางที่ดี ก็ให้เกิดผลทวีเพิ่มขึ้น และให้เจ้าของได้รับสุขสำราญฉะนั้น คนเช่นนี้ ชื่อว่าใช้ชาติในทางดี ทำภพให้เจริญดียิ่งขึ้น เป็นผู้ได้กำไร, เช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงใช้สังขาร คือ อัตตภาพร่างกาย ให้เป็นคุณประโยชน์ตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงที่สุด เป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้น จึงได้มีสุภาษิตแสดงความเช่นนี้ไว้ว่า

" อปฺปเกนปิ เมธาวี ปาภเฏน วิจกฺขโณ
สมุฏฺฐาเปติ อตฺตานํ อณุํ อคฺคึว สนฺธมํ"

แปลว่า "ผู้มีปัญญาสอดส่องย่อมตั้งตนได้ด้วยทรัพย์อันเป็นต้นทุนแม้มีประมาณน้อย เหมือนก่อไฟน้อยให้เป็นไฟกองใหญ่ขึ้นได้ ฉะนั้น"

ประโยชน์ในปัจจุบันและสำหรับตน

กิจที่พึงใช้อัตตภาพให้ทำอันเป็นส่วนเหตุ เพื่อทนุบำรุงตนให้ตั้งเป็นหลักฐานได้ดีในปัจจุบันและจำเพาะตน (อันเป็นส่วนผล) นั้น พระบรมศาสดาทรงแสดงสั่งสอนไว้หลายประการ เช่น ความหมั่นทำกิจการให้เหมาะแก่หน้าที่ ให้เหมาะแก่ภาวะ ให้เหมาะแก่สถานที่ (อันตรงกันข้ามกับความเกียจคร้าน) เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา ๑, การรักษากิจการและทรัพย์สมบัติไม่ให้เสียไป ด้วยการที่ไม่เป็นประโยชน์ หรือซ้ำให้เกิดโทษขึ้นอีก (อันตรงกันข้ามกับความประมาทเลินเล่อ) เรียกว่าอารักขสัมปทา ๑, ความมีมิตรคือคนที่คบหาเป็นคนดีมีคุณ (อันตรงกันข้ามกับคบคนชั่ว) เรียกว่ากัลยาณมิตตตา ๑, การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ไม่เบียดกรอเกินไป จนทำให้ลำบากแก่ตนและคนอื่นที่อาศัยโดยมิใช่เหตุ ไม่ให้ฟูมฟายเกินไป จนจะทำให้ได้ไม่พอจ่าย (อันตรงกันข้ามกับตระหนี่เกินไป และฟูมฟายเกินไป) เรียกว่าสมชีวิตา ๑, เหล่านี้เป็นต้น ธรรมะอันเป็นส่วนเหตุ

เหล่านี้ ถ้าบุคคลประกอบ ก็ให้ผลทำบุคคลนั้นให้ตั้งตัวได้ในโลก เป็นผู้ไม่ต้องติเตียนในทางโลก ส่วนธรรมะที่เป็นเหตุอีกฝ่าย ๑ ซึ่งตรงกันข้าม คือ ความเกียจคร้าน ทำการไม่เหมาะแก่กาลและแก่สถานที่, ไม่รักษา กิจการ และ ทรัพย์ให้ ดีด้วย ความ ประ มาท เลิน เล่อ ความคบมิตรชั่ว, เลี้ยงชีพไม่สมควรแก่กำลังทรัพย์ เหล่านี้เป็นต้น ถ้าบุคคลประกอบ ก็ให้ผลทำบุคคลนั้นให้ตั้งตัวไม่ได้ในโลก เป็นผู้ที่ต้องติเตียนในทางโลก เหตุผลที่แสดงมานี้เป็นประโยชน์จำเพาะตนและในปัจจุบัน เพราะร่างกายและทรัพย์ภายนอกนั้นเป็นของสำหรับโลกนี้เท่านั้น จะนำไปในภพภายหน้าด้วยไม่ได้เลย

ประโยชน์ภายหน้าและสำหรับหมู่

อนึ่ง บุคคลที่เกิดมานั้น จะเป็นอยู่ลำพังผู้เดียวไม่อาศัยผู้อื่นหาได้ไม่ จำต้องอาศัยกันและกันเป็นอยู่ ตั้งต้นแต่เป็นหมู่น้อย ๆ จนถึงหมู่ใหญ่ ในหมู่คนที่อยู่ด้วยกันนั้น ถ้าใครเป็นคนชั่วก็ประทุษร้ายหมู่ ทำคนในหมู่ให้

เดือดร้อนต่าง ๆ ได้ชื่อว่าคณะปโทสะ ผู้ประทุษร้ายหมู่ ถ้าเป็นเพียงกลาง ๆ ไม่ทำหมู่ให้เดือดร้อน แต่ไม่ทำให้ดีขึ้น ก็เป็นเพียงเพิ่มจำนวนคนในหมู่ เป็นคณะปูรกะ ผู้ทำหมู่ให้เต็มเท่านั้น ไม่มีประโยชน์อย่างอื่น ถ้าเป็นคนดีก็ทำหมู่ให้เจริญยิ่งขึ้น ควรได้ชื่อว่าคณะโสภณะ ผู้ทำหมู่ให้งาม คนที่เป็นคนชั่วก็เพราะทำชั่ว, ที่เป็นกลาง ๆ ก็เพราะไม่ทำชั่วและไม่ทำดี, ที่เป็นคนดีก็เพราะทำดี, เห็นปรากฏอยู่เป็นธรรมดา ไม่ใช่เพียงเพราะชาติ เพราะสกุล เพราะทรัพย์ และเพราะรูปพรรณสัณฐาน เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงเหตุที่ดี ที่จะให้ผลดีไว้ ๔ ประการ เพื่อเป็นประโยชน์แก่หมู่และเป็นประโยชน์แก่ตนในภายหน้า คือ ให้ประกอบด้วยศรัทธาความเชื่อว่า ทำชั่วเป็นเหตุ ได้ชั่วเป็นผล, ทำดีเป็นเหตุ ได้ดีเป็นผล เรียกว่าสัทธาสัมปทาประการ ๑ อีกประการ ๑ บุคคลที่อยู่ในหมู่นั้น ๆ ถ้าประพฤติเบียดเบียนกันและกัน คือมุ่งปองร้ายล้างผลาญกัน เพราะปราศจากเมตตาและมุ่งเบียดเบียนเล่น เพราะปราศจากกรุณา อันเป็นการล้างผลาญเบียดเบียนชีวิตและร่างกาย

กัน, ถือเอาของที่เจ้าของหวงแหนไม่ยินยอมให้ด้วยประการต่าง ๆ อันเป็นการเบียดเบียนกันทางทรัพย์, ประ-พฤติผิดประเพณี ล่วงสิทธิในทางกามของกันอันเป็นการเบียดเบียนกันทางกาม, หลอกลวงกันให้เข้าใจผิดหลงเชื่อด้วยการเท็จ อันเป็นการเบียดเบียนกันให้หลงเชื่อ, เสพของเมาทำตนเองให้เป็นบ้า และไปเบียดเบียนผู้อื่นเพราะความเมา, เหล่านี้ชื่อว่า เบียดเบียนตน เพราะทำตนให้เป็นคนเลวอย่าง ๑, ชื่อว่าเบียดเบียนผู้อื่น เพราะทำผู้หวังดีให้ เช่น มารดาบิดาเป็นต้นให้เดือดร้อนด้วย เพราะทำผู้ถูกเบียดเบียนให้เดือดร้อนด้วยอย่าง ๑ เมื่อเช่นนี้ ก็จะเกิดมีการตอบแทนกันขึ้น ต่างก็จะมุ่งจองเวรจองภัยกันไป เป็นอันทำหมู่ให้อยู่ด้วยความไม่สงบสุขตามสมควร ลองพิจารณาดูก็อาจเห็นได้ เพราะฉะนั้นพระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้ตั้งใจเว้นจากการฆ่าและทำร้ายร่างกายกัน เว้นจากถือเอาของของกัน เว้นจากประพฤติผิดประเพณีในทางกาม เว้นจากหลอกลวงกันเว้นจากเสพของเมา อันเป็นการเบียดเบียนตนและเบียดเบียนกันและกัน ดังแสดงมาแล้ว เพื่อให้บุคคลเป็นคนดี

ด้วยความประพฤติ เพื่อรักษาหมู่ให้อยู่ด้วยความสงบสุข เรียกว่าสีลสัมปทาประการ ๑ นี้กล่าวด้วยศีลสำหรับหมู่ทั่วไป ถ้าบุคคลตั้งอยู่ในชั้นหรือหมู่ที่ประณีตยิ่งขึ้น คือในหมู่เจ้า ในหมู่อำมาตย์ ในหมู่อุบาสกอุบาสิกา หรือในหมู่บรรพชิต ก็ต้องประพฤติให้ประณีตยิ่งขึ้นให้สมควรแก่หมู่ จึงจะไม่เป็นที่รังเกียจและดูหมิ่นของผู้อื่น และทำหมู่ให้ดีงาม อีกประการ ๑ บุคคลผู้เกิดมา ในชั้นต้นย่อมมีกำลังกายอ่อนแอ ไม่อาจเลี้ยงตนเองได้ แม้เจริญวัยต่อมาก็มีกำลังไม่เสมอกัน บางคนมีกำลังทรัพย์ กำลังกายความรู้ความคิดมาก บางคนมีกำลังน้อย ถ้าบุคคลผู้มีกำลังมากไม่มีกรุณาสงเคราะห์อุปถัมภ์ผู้มีกำลังน้อย ผู้มีกำลังน้อยก็ไม่สามารถจะเป็นอยู่ได้ หรือเป็นอยู่ได้ก็ลำบากยากแค้น เช่น มารดาบิดาไม่เลี้ยงบุตรธิดาที่ยังอ่อน บุตรธิดาก็เป็นอยู่ไม่ได้ หรือเด็กที่ไร้มารดาบิดาหรือไม่ไร้ แต่มารดาบิดาหมดกำลัง ถ้าไม่ได้ผู้มีกำลังช่วยอุปถัมภ์ ก็เป็นอยู่ไม่ได้ ถึงผู้ใหญ่ที่เป็นมารดา บิดา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นต้นเล่า เมื่อถึงชราภาพแก่เฒ่า ไม่สามารถจะอุปถัมภ์ตัวได้ ก็จำต้อง

อาศัยบุตรหลานและผู้มีกรุณาช่วยเลี้ยงรักษา จนถึงพระ-เจ้าแผ่นดินต้องทรงอุปการะราษฎร ราษฎรก็ต้องรู้พระคุณและฉลองพระคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมความว่า ผู้มีกำลังมากต้องเป็นที่พึ่งอุปการะผู้มีกำลังน้อย ผู้มีกำลังน้อยเมื่อได้รับอุปการะของท่าน ก็ไม่นอนใจ เมื่อพอสามารถก็ตั้งใจทำตนให้เป็นผู้มีหลักฐานในทางใดทางหนึ่ง และตอบแทนพระคุณท่าน เมื่อทั้ง ๒ ฝ่ายต่างสละทรัพย์และกำลังกายกำลังความคิด สงเคราะห์และตอบแทนกันและกัน ตลอดถึงบูชาท่านผู้ควรบูชาตามสมควร ก็จักทำคนในหมู่ให้เป็นสุข และทำระเบียบของหมู่ให้งดงาม เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้ประกอบด้วยจาคะการสละบริจาคเรียกว่าจาคสัมปทาประการ ๑ อีกประการ ๑ บุคคลจำต้องทำการงานอยู่ด้วยกันทางกายบ้าง ทางวาจาคือพูดบ้าง ทางใจคือดำริคิดบ้าง การงานที่พึงทำนั้น เป็นส่วนชั่วที่ทำผู้ประพฤติให้เป็นคนชั่วและทำผู้อื่นให้เดือดร้อนก็มี เป็นส่วนดีที่ทำผู้ประพฤติให้เป็นคนดีและทำผู้อื่นให้เป็นสุขก็มี ผู้อยู่ในหมู่จึงสมควรใช้ปัญญาพิจารณ์และศึกษาให้รู้จักแล้ว ตั้งใจละหลีกจาก

การชั่ว ประกอบทำแต่การที่ดี พระบรมศาสดาก็ได้ตรัสสอนเรื่องเช่นนี้แก่พระราหุลพุทธโอรส ในราหุโลวาทสูตร โดยความว่า จงใช้ปัญญาสอดส่องดู การที่ทำ คำที่พูด เรื่องที่คิดนั้น ๆ ถ้าเห็นเป็นการชั่ว ซึ่งเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่น ถ้ายังไม่ได้ทำก็อย่าทำ ถ้ากำลังทำอยู่ก็ให้งดเสีย ถ้าทำแล้วก็ให้ตั้งใจว่าจะไม่ทำอีก, ถ้าเป็นการดีซึ่งไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนและคนอื่น ถ้ายังไม่ได้ทำก็จงทำ ถ้ากำลังทำอยู่ก็จงทำต่อไป ถ้าทำแล้วก็จงตั้งใจว่าจะทำอีก และทรงแสดงว่าผู้ชำระตนทั้งในกาลก่อน ทั้งในปัจจุบันนี้ ทั้งในภายหน้า ก็พึงชำระได้ด้วยอุบายนี้ เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้ประกอบด้วยปัญญา พิจารณากิจการที่พึงทำ เรียกว่าปัญญาสัมปทา ประการ ๑ เมื่อบุคคลผู้นับเนื่องอยู่ในหมู่ ตั้งใจประกอบด้วยสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ เป็นอันดี ก็จะทำหมู่ให้อยู่ดี มีสุขสำราญตามสมควร เพราะฉะนั้น การปฏิบัติเช่นนั้นจึงเป็นประโยชน์สำหรับหมู่ส่วน ๑, อีกส่วน ๑ ความที่บุคคลตั้งใจปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา

เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ก็ย่อมเป็นบุญเพราะเป็นเครื่องชำระความชั่ว และจะให้ผลเป็นสุขในภายหน้า ตรงกันข้ามกับบาป ดังภาษิตว่า

ยถากมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคา

สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้เข้าถึงผลของบุญและบาปจักไปตามกรรม

นิรเย ปาปกมฺมนฺตา ปุญฺญกมฺมา จ สุคตึ ผู้มีกรรมเป็นบาป จักไปในสถานที่ไม่มีความเจริญ ส่วนผู้มีกรรมเป็นบุญจักไปสู่สุคติ,

ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจฺจยํ สมฺปรายิกํ

เพราะฉะนั้น บุคคลเมื่อสั่งสมกรรมอันจะให้ผลในภายหน้า จึงควรทำกรรมที่ดี,

ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกในเบื้องหน้า ดังนี้

ด้วยเหตุนี้ สัมปทา ทั้ง ๔ จึงชื่อว่า สัมปรายิกัตถ ประโยชน์ในภายหน้า ด้วยประการฉะนี้

ประโยชน์อย่างสูง

สัมปทาทั้ง ๔ เป็นเหตุให้ได้ประสพผลในปัจจุบัน คือทำบุคคลให้เป็นคนดีในหมู่ และทำหมู่ให้อยู่ด้วยความสงบสุข และจักให้ผู้ปฏิบัติตาม ได้ประสพสุขประโยชน์ในภายหน้าดังนี้ก็จริง แต่ก็ยังไม่อาจทำให้พ้นจากทุกข์สำหรับโลกได้ เพราะทุกข์ที่ประจำสำหรับโลก ก็ย่อมประจำอยู่เป็นธรรมดา คือ ความทรุดโทรมเปลี่ยนแปลง ความเจ็บไข้ ความแตกสลายของร่างกายที่มีชาติเป็นต้นเหตุ และความพลัดพรากจากที่รัก ความประสพกับที่ไม่รัก เป็นต้น จนถึงหวังไม่ได้สมหวัง ถ้าบุคคลไม่รู้เท่าก็ย่อมเดือดร้อน มากบ้าง น้อยบ้าง แล้วแต่เหตุจะอำนวย เพราะฉะนั้น จึงมีบางคนต้องการพ้นจากทุกข์เช่นนี้ เช่นพระมหาบุรุษโพธิสัตว์เป็นต้น และมีบางคนแม้ไม่ได้คิดจะพ้นจากทุกข์เช่นนั้น แต่ใคร่ความรู้จริงยิ่งขึ้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้มุ่งตั้งใจมั่น ในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีกำหนดลมหายใจออกและหายใจกลับเป็นต้น จนจิตตั้งมั่นแน่แน่ว เป็นการ

ห้ามจิตไม่ให้ส่ายไปรับอารมณ์ต่าง ๆ อันมากระทบ ที่จะให้เกิดยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง เป็นส่วนสมถภาวนา (ถ้าต้องการรู้ พึงศึกษาในเรื่องสมถกรรมฐาน) การปฏิบัติเช่นนี้ ท่านแสดงว่าเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ตลอดเวลาที่บำเพ็ญเป็นอุบายหลบทุกข์ส่วน ๑, อนึ่งท่านผู้รู้ย่อมทำให้เป็นบาทของปัญญา คือน้อมจิตที่ตั้งมั่นนั้น ไปพิจารณ์สภาวธรรม ให้เห็นตามเป็นจริงส่วน ๑ อีกอย่างหนึ่งทรงสั่งสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณ์เห็นตามเป็นจริง เรียกวิปัสสนาภาวนา เรื่องนี้ทรงแสดงโดยนัยเป็นอันมาก จักแสดงในบัดนี้โดยนัย ๑ และโดยย่นย่อพอได้ความดังนี้: สิ่งที่ประสพพบเห็นทั้งหมด ที่ให้เกิดความยินดีบ้าง ที่ให้เกิดความยินร้ายบ้าง รวมเรียกว่า "อารมณ์" หมายความว่า ที่ยึดที่หน่วง มีมากมายเหลือที่จะแสดง แต่รวมลงก็คงเป็นรูปที่ประสพตา ๑ เสียงที่ประสพหู ๑ กลิ่นที่ประสพจมูก ๑ รสที่ประสพลิ้น ๑ โผฏฐัพพะที่ประสพกาย ๑ แล้วรวมเข้าเป็นเรื่องที่ประสพมนะ ที่มนะนึกคิด เรียกว่าธรรมะ หรือ ธรรมารมณ์ ๑ อารมณ์เหล่านี้ ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตามก็คงมีอยู่เป็นธรรมดา

ทั้งมีขึ้นแล้ว ก็แปรปรวนไป เสื่อมไป ทนอยู่คงที่ไม่ได้ ใครจะบังคับให้ผิดธรรมดาก็ไม่สมประสงค์ คงเป็นอยู่อย่างนี้เสมอเป็นธรรมดาอีก บุคคลรู้อารมณ์นั้นๆ เข้าก็เพราะตาได้เห็น หูได้ยิน จมูกได้สูบ ลิ้นได้ลิ้ม กายได้ถูกต้อง ครั้นแล้วมนะก็นึกคิดไปต่าง ๆ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มนะ (ที่รวมกันเป็นก้อนรูปหรือก้อนกายนี้ คือที่ตัวเอง) นั้นเล่า ก็ทำหน้าที่ของตน ๆ ชั่วขณะ ๆ แล้วก็ล่วงไป และเกิดขึ้นใหม่แล้วก็ล่วงไป ทั้งต้องแก่ด้วย ต้องเจ็บด้วย ต้องตายด้วย เพราะมีชาติเป็นต้นเป็นเหตุ นี้ก็เป็นไปตามธรรมดา เพราะตาเห็นรูปเป็นต้น จนถึงมนะนึกคิดเรื่องจึงเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณรู้สึกขึ้น: ถ้าวิญญาณรู้สึกอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความยินดี เป็นที่ตั้งแห่งสุข ก็เกิดสุขเวทนา ถ้าวิญญาณรู้สึกอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความยินร้าย (โกรธเกลียด กลัว) เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ก็เกิดทุกขเวทนา ถ้าวิญญาณรู้สึกอารมณ์ที่เป็นกลาง ๆ ก็เกิดเวทนาไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข, สัญญาก็จำหมายกำหนดไปตาม เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร คือการปรุงแต่งจิตได้แก่ความคิดนึกพร้อมกับ

เรื่องประสพกันนั่นเอง: ถ้าคิดปรุงแต่งในทางชั่วก็เป็นบาป คิดปรุงแต่งในทางดีก็เป็นบุญ คิดปรุงแต่งในทางไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว ก็มีก็เป็นอัพยากฤต ถึงรูป (ซึ่งรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย มนะ) วิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร เหล่านี้เล่า เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และเกิดขึ้นใหม่ แล้วก็ดับไปอีก จึงชื่อว่า แปรปรวนอยู่เสมอ ทนอยู่คงที่อย่างเดียวไม่ได้ บังคับให้เป็นไปตามใจหวัง (คือให้คงที่อยู่ไม่แปรปรวน) ก็ไม่ได้ เป็นธรรมดาอีก แต่ถ้าจิตพรากออกไปจากรูปเสียแล้ว เช่นคนตาย อารมณ์ภายนอกเหล่านั้นถึงจะมีมากเท่าไร ก็ไม่ปรากฏแก่ตนเลย: ตาก็ไม่เห็น หูก็ไม่ได้ยิน จมูกก็ไม่สูบ ลิ้นก็ไม่ลิ้ม กายก็ไม่รู้สึกถูกต้อง มนะก็ไม่เกิดวิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร ก็ไม่เป็นไป คงเหลือแต่รูปอันเป็นส่วนโลกแท้ เป็นอยู่อย่างนี้เป็นธรรมดา บุคคลได้รู้สิ่งนั้น ๆ เข้า คือรู้ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมะคือเรื่อง, และรู้จัก ตา หู จมูก ลิ้น กาย มนะ, ตลอดถึงรู้รูปตนเอง และวิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร: และรู้ด้วยอำนาจอวิชชา คือ

ความเข้าใจผิดรู้ผิด จึงยึดสิ่งที่รู้นั้น ๆ (อันเป็นส่วนผล) ว่า เป็นของเราบ้าง เราเป็นสิ่งนั้น ๆ บ้าง สิ่งนั้น ๆ เป็นจริงจังของเราบ้าง ก็เป็นอันถือเอาสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และบังคับไม่ได้ (อนัตตา) ว่าเป็นของเราบ้าง เราเป็นสิ่งนั้น ๆ บ้าง สิ่งนั้นเป็นจริง ๆ ของเราบ้าง และพลอยเป็นเกิด เป็นแก่ เป็นเจ็บ เป็นตาย เป็นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ไปตามสิ่งที่รู้ จึงไม่พ้นจากทุกข์ร้อน

ส่วนผู้รู้ด้วยปัญญาชอบตามเป็นจริงแล้ว ย่อมเบื่อหน่าย เมื่อเบื่อหน่ายย่อมปล่อยวางไม่ยึดถือ เพราะปล่อยวางไม่ยึดถือ จึงหลุดพ้นจากความยึดถือ คงเป็นผู้รู้อยู่ ไม่พลอยเกิด ไม่พลอยแก่ ไม่พลอยเจ็บ ไม่พลอยตาย ไม่พลอยไม่เที่ยง เป็นทุกข์ไปตามสิ่งที่รู้ ก็พ้นจากทุกข์ร้อน ด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้พ้นด้วยความรู้จริงนั้น ถึงอารมณ์ภายนอกจะมีมาสักเท่าไร ตา หู จมูก ลิ้น กาย มนะจะได้ประสพอย่างไร วิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร จะเป็นไปอย่างไร ท่านก็ไม่หวั่นไหวไปตาม คงเป็นผู้รู้และพ้นอยู่เสมอ และอาศัยทำประโยชน์ไปกว่าจะถึงที่สุดดังนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ด้วยทรงแสดงธรรมสั่งสอนสัตว์ ย่นลงในประโยชน์ ๓ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและสำหรับตน ๑ ประโยชน์ภายหน้าและสำหรับหมู่ ๑ ปรมัตถประโยชน์ ๆ อย่างสูง ๑ ดังแสดงมาแล้วนั้น เพราะฉะนั้น พระองค์จึงควรได้พระนามว่า มัคคนายก ผู้นำทางด้วยทรงสั่งสอน ด้วยประการฉะนี้ พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ชื่อว่า สวากขาตธรรม ธรรมอันพระผู้มีพระภาคกล่าวดีแล้ว เพราะย่อมชี้เหตุชี้ผล ให้บุคคลผู้พึงได้ความรู้ความเข้าใจ และเมื่อปฏิบัติไปก็ย่อมได้รับผลตามสมควรแก่เหตุ

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกบริษัท เมื่อมุ่งผลอันใดก็พึงตั้งใจปฏิบัติเหตุให้ถูกต้อง ผลอันนั้นก็จะพึงปรากฏแก่ตนเองตามสามารถแห่งความปฏิบัติ ด้วยประการฉะนี้

สงฺฆคุณ

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ   วิปฺปสนฺเนน เจตสา
อริยปฺปเวทิเต ธมฺเม   สทา รมติ ปณฺฑิโต ฯ

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดแสดงคำสั่งสอน ชี้เหตุชี้ผลให้ผู้ฟังได้ความรู้ความเข้าใจ ผู้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์ เมื่อพิจารณ์ด้วยปัญญาชอบตามเหตุและผลเห็นจริงด้วยใจ เกิดมีความเชื่อความเลื่อมใสขึ้น จนเห็นแน่ว่า บุคคลเป็นคนชั่วก็เพราะประพฤติชั่วของตนเอง ถึงใครจะยกย่องว่าเป็นคนดี ก็ไม่เป็นไปตาม และบุคคลเป็นคนดีก็เพราะประพฤติดีของตนเอง ถึงใครจะกล่าวข่มว่าเป็นคนชั่ว ก็ไม่เป็นไปตาม ไม่ใช่เพียงชาติสกุล ไม่ใช่เพียงโภคทรัพย์ ไม่ใช่เพียงรูปพรรณสัณฐาน ที่จะทำคนให้เป็นคนชั่วหรือคนดีได้ (ก็แต่สมบัติเหล่านั้น อาจเป็นอุปกรณ์ช่วยให้ประพฤติดีสะดวกขึ้นได้บ้าง) ท่านเห็นโทษความชั่วว่า เป็นดังของโสโครก เห็นคุณความดีว่าเป็นดังอาภรณ์

ประเสริฐสุด จึงต่างมุ่งประพฤติดีด้วยกัน, ทั้งประพฤติดีเช่นนั้น ก็ตรงตามคลองธรรม ไม่เป็นไปตามนิยมของผู้อื่นและของตนเอง ที่ผิดจากคลองธรรม, จึงประพฤติเป็นธรรมหรือประพฤติเพื่อธรรม ที่ท่านผู้ประพฤติดีได้บรรลุถึง, ประพฤติถูกต้องจริง ๆ. จึงเป็นหมู่เป็นพวกกันด้วยความประพฤติดี ถึงท่านไม่รู้จักกัน ท่านผู้เช่นนั้นเมื่อเห็นผู้อื่นประพฤติผิดพลาด และถ้าเห็นสมควร ก็ตักเตือนกันด้วยเมตตากรุณา ท่านผู้ได้รับตักเตือนก็ไม่ถือทิฏฐิและมานะ เมื่อเห็นว่าตนผิดก็ยอมรับและแก้ไขแม้เมื่อ.ห็นว่าตนไม่ผิด ก็ไม่โกรธขัดใจ เพราะคิดเห็นว่า ท่านเตือนด้วยกรุณา ถ้ามีกิจที่พึงทำเกิดขึ้นก็ช่วยกันทำ สงเคราะห์และอนุเคราะห์กันและกันตามควร เมื่อแลดูกันก็ด้วยจักษุที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา จึงเป็นหมู่เป็นพวกกันด้วยสามัคคีธรรม เพราะมุ่งความจริง ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมโดยถูกต้อง จึงศึกษาจดจำพิจารณ์พระปริยัติธรรมตามกระแสพระพุทธภาษิต จนรู้จักอรรถะ คือ เนื้อความของปริยัติธรรมนั้น และปฏิบัติตาม ๆ สามารถ (ท่านแสดงไว้ว่า) ถ้าท่านมุ่ง

ความสงบจิต ด้วยสมถภาวนา ท่านก็บำเพ็ญสมถกรรมฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีกำหนดลมหายใจออกและลมหายใจกลับเป็นต้น จนจิตตั้งมั่นมีอารมณ์เป็นอันเดียว อยู่เป็นสุขในปัจจุบันเป็นชั้น ๆ ตามกำลังของจิตที่ตั้งมั่น และท่านน้อมจิตที่ตั้งมั่นนั้นไปพิจารณ์สภาวธรรม (ดังแสดงไว้ในธรรมคุณ ตอนประโยชน์อย่างสูง) จนเห็นตามเป็นจริง เป็นฝ่ายสมถยานิกะ ผู้ดำเนินทางสมถะบ้าง, บางท่านดำเนินตามอริยมรรค ตั้งสัมมาทิฏฐิปัญญาเห็นชอบเป็นหลัก อาศัยสัมมาสมาธิเป็นเครื่องอุปถัมภ์ จนเห็นด้วยปัญญาชอบตามเป็นจริงว่า ร่างกายที่มีจิตครองอันแจกตามอาการที่ปรากฏเป็นปัญจขันธ์ มีชาติเป็นผู้ปั้น มีชราเป็นผู้ทำให้ทรุดโทรม มีพยาธิเป็นผู้ทำให้เจ็บช้ำลำบาก มีมรณะเป็นผู้ทำให้สลาย ประจำหรือเผาอยู่เสมอ จึงไม่เที่ยงเพราะต้องแปรเปลี่ยนไปเป็นทุกข์เพราะทนยากลำบาก และทนอยู่ไม่ได้ เป็นอนัตตา เพราะบังคับไม่ได้ตามใจหวัง เหมือนเชื้อที่ไฟเผา ก็ต้องร้อนต้องไหม้อยู่เสมอฉะนั้น, เมื่อท่านเห็นตามเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบแล้ว ย่อมปล่อยวางปัญจขันธ์ ไม่ยึดถือมั่น

ว่า ปัญจขันธ์เป็นของเรา หรือเราเป็นปัญจขันธ์ หรือ ปัญจขันธ์เป็นตัวตนจริง ๆ และเป็นของเรา คงเป็นผู้รู้จัก ปัญจขันธ์ว่าเป็นทุกข์อยู่ตามสภาพ, แต่ท่านไม่เป็นทุกข์ จึงพ้นทุกข์ เพราะพ้นทุกข์จึงเป็นสุข และเป็นผู้รู้เป็นสุข จำเพาะตน ปราศจากสงสัยว่า พระผู้รู้เองและสอนผู้อื่น ให้รู้ตามมีหรือไม่, พระธรรมคือข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุ และผลคือความพ้นทุกข์มีหรือไม่, หมู่คนที่ปฏิบัติธรรม แล้วพ้นทุกข์มีหรือไม่, เพราะรู้เห็นตามเป็นจริงเอง จึง ไม่ถือศีลและวัตรผิด ๆ ไป ด้วยอำนาจความถือขลัง ต่าง ๆ เมื่อเช่นนี้ ท่านย่อมไม่ชิงดีกัน เพราะเห็นแน่ แล้วว่า ชิงกันไม่ได้ ใครทำดีผู้นั้นก็ดีเอง และไม่วิวาท บาดหมางแก่งแย่งแตกร้าวกัน เพราะการประพฤติเช่น นั้นเป็นความชั่ว เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แม้บางท่านยัง ไม่หลุดพ้นจากความติดอยู่ด้วยอำนาจยินดีในส่วนที่ชอบใจ ยังไม่หมดจากความกระทบจิตด้วยอำนาจยินร้ายในส่วนที่ ไม่ชอบโดยสิ้นเชิง เพราะอวิชชาความเข้าใจผิด หรือ ความไม่รู้แจ่มแจ้ง ยังไม่หมดสิ้นก็ตาม แต่ท่านก็ได้ถึง กระแสของธรรมแล้ว ถ้าท่านพิจารณ์ด้วยปัญญาชอบให้

เห็นจริงยิ่งขึ้น ก็อาจพ้นจากเครื่องเศร้าหมองใจยิ่งขึ้นจนถึงที่สุด ท่านผู้ได้ฟังคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นจริงด้วยใจถูกต้องตามคลองธรรมนั้น ไม่นิยมเพศว่าเป็นชายหรือหญิง และไม่นิยมว่าเป็นนักบวชหรือไม่นิยมแต่คุณความดี แม้จะมีชาติสกุลต่างกันตามสมมติและมีทรัพย์ มียศ มีรูปพรรณสัณฐานต่างกัน เมื่อมีความเห็นถูกเห็นชอบร่วมกัน ตั้งแต่ชั้นเบื้องต้นไปก็เปลี่ยนชั้นจากพื้นภูมิเดิมขึ้นเองด้วยความดี ไม่ต้องมีผู้อื่นแต่งตั้งและเลื่อนให้ และไม่มีใครอาจถอดถอนเหมือนกัน ท่านจึงเป็นหมู่เป็นพวกกันเอง ด้วยความเห็นชอบ เพราะท่านเป็นหมู่เป็นพวกที่ดี จึงไม่ดูหมิ่นกัน และไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เมื่อเช่นนี้ ถึงจะมีมากเท่าไรก็ไม่กีดขวางกัน ไม่บังกัน เมื่อท่านยังมีชีพอยู่และสามารถ ก็ไม่เกียจคร้าน ประกอบกิจการตามสมควรแก่เพศและภูมิของตน ๆ ในทิฏฐธรรมิกประโยชน์ คือประกอบการเพื่อบำรุงอัตภาพให้เป็นไปตามสมควร เป็นส่วนสุจริตบ้าง ประกอบกิจการในสัมปรายิกประโยชน์เพื่อทนุบำรุงหมู่ บูชาท่านผู้ควรบูชา มีเมตตากรุณาเอื้อ

เผื่อเผื่อแผ่ ช่วยอุดหนุนกิจการและบุคคลในทางดีทางชอบ อันเป็นไปตามพระพุทธศาสนาบ้าง (ท่านที่ประพฤติเช่นนี้มักเป็นฆราวาส) ตั้งใจศึกษาทรงจำพิจารณ์และปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ช่วยประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย และปกครองพระศาสนาให้ถาวรสืบต่อไปเพื่อประโยชน์แก่ชนในภายหลังบ้าง (ท่านที่ประพฤติเช่นนี้มักเป็นบรรพชิต เช่นท่านที่ช่วยกันทำสังคายนาพระพุทธศาสนามาแล้ว) หมู่ชนเช่นนี้ ท่านจัดเป็นชั้นต่างกันด้วยความเห็นธรรมต่ำและสูงกว่ากัน เป็น ๔ คู่ คือ ท่านผู้ยังปฏิบัติอยู่ในเหตุเพื่อบรรลุผลชั้นต้น เรียกว่า โสตาปัตติมัคคัฏฐะ ผู้ตั้งอยู่ในทางเป็นที่ถึงกระแสธรรมชั้นต้น ๑ ท่านผู้ถึงกระแสธรรมในชั้นต้นนั้นแล้ว ๑ นี้เป็นคู่ต้น, ท่านผู้ยังตั้งอยู่ในทางแห่งพระสกิทาคามี (ผู้ยังจะมาอีกคราว ๑) ๑ ท่านผู้เป็นพระสกิทาคามี ๑ นี้เป็นคู่ที่ ๒, ท่านผู้ยังตั้งอยู่ในทางพระอนาคามี (ผู้ไม่ต้องมา) ๑ ท่านผู้เป็นพระอนาคามี ๑ นี้เป็นคู่ที่ ๓, ท่านผู้ยังตั้งอยู่ในทางแห่งพระอรหัตต์ ๑ ท่านผู้เป็นพระอรหันต์แล้ว ๑ นี้เป็นคู่ที่ ๔, แยกคู่ทั้ง ๔ นี้ออก

จึงเป็น ๘ บุคคล (ถ้าต้องการรู้โดยพิสดาร พึงดูแบบที่ท่านแสดงโดยพิสดาร) ท่านเหล่านี้แล เป็นหมู่สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นหมู่ที่ควรบูชาด้วยพัสดุอันเป็นไทยธรรม เป็นหมู่ที่ควรต้อนรับ เป็นหมู่ที่ควรแก่ทักขิณาทาน (การให้เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว) เป็นหมู่ที่ควรทำอัญชลี เป็นเขตบุญของสัตว์โลกด้วยประการฉะนี้

เมื่อพุทธศาสนิกบริษัทได้ระลึกถึงคุณแห่งพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ดังแสดงมาโดยย่อนี้ (หรือโดยพิสดารดังที่ท่านพรรณนาไว้ในที่อื่น) ด้วยปัญญาอันชอบย่อมเป็นบุญเป็นกุศลซึ่งจะให้ผลเป็นสุขอย่าง ๑ และจักเป็นเหตุให้เห็นได้ว่าพระสาวกนั้น ๆ ในชั้นต้นก็เป็นสามัญชนเช่นเรา แต่อาศัยตั้งใจฟังคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พิจารณ์ด้วยปัญญาชอบเห็นจริงด้วยใจ และตั้งใจประพฤติดีตามธรรม จึงเปลี่ยนชั้นภูมิขึ้นโดยลำดับจนถึงชั้นสูงสุด เพราะคุณธรรม คือความดี เช่นนี้จักได้ถือเอาเป็นตัวอย่างที่ดี และเมื่อประพฤติตามก็จักได้เป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นสุจริตทางกาย ทางวาจา

และทางมนัส และมีสามัคคีธรรมต่อกัน จนอาจเปลี่ยนชั้นภูมิขึ้นได้อย่าง ๑ แม้ยังไม่ถึงชั้นของพระอริยบุคคลก็จักเป็นกัลยาณชน เมื่อผู้ประพฤติพิจารณ์ดูตนก็จักมีปีติเอิบอิ่มใจ เพราะเห็นว่าได้ประพฤติชอบ และจักอยู่เป็นสุขทั้งในปัจจุบันทั้งในภายหน้า ดังพระพุทธภาษิตว่า

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ วิปฺปสนฺเนน เจตสา,
อริยปฺปเวทิเต ธมฺเม สทา รมติ ปณฺฑิโต

ผู้มีปีติเอิบอิ่มใจในธรรม มีใจผ่องใสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขสำราญ, เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติกิจการด้วยปัญญาซึ่งเรียกว่าบัณฑิต จึงยินดีในธรรมที่พระอริยะประกาศแล้วทุกเมื่อ

โย ธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุทเจตสา,
อิเธว นํ ปสํสนฺติ. เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

ผู้ใดเป็นผู้ประพฤติธรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ, ท่านผู้รู้ย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้, ครั้นผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบรรเทิงอยู่ในสวรรค์

อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ที่ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต มีความเห็นชอบ ประกอบกรรมตามความเห็นชอบ. เต กายสฺส ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ สัตว์เหล่านั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ด้วยประการฉะนี้

อคฺคโต เว ปสนฺนานํ อคฺคํ ธมฺมํ วิชานตํ
อคฺเค พุทฺเธ ปสนฺนานํ ทกฺขิเณยฺเย อนุตฺตเร
อคฺเค ธมฺเม ปสนฺนานํ วิราคูปสเม สุเข
อคฺเค สงฺเฆ ปสนฺนานํ ปุญฺญกฺเขตฺเต อนุตฺตเร
อคฺคสฺมึ ทานํ ททตํ อคฺคํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ
อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ ฯ
อคฺคสฺส ทาตา เมธาวี อคฺคธมฺมสมาหิโต
เทวภูโต มนุสฺโส วา อคฺคปฺปตฺโต ปโมทติ

เมื่อบุคคลรู้จักธรรมอันเลิศ เลื่อมใสแล้วโดยความเป็นของเลิศ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคลอันเยี่ยมยอด เลื่อมใสในพระธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นธรรมปราศจากราคะและสงบระงับเป็นสุข เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นเขตบุญอย่างยอด ถวายทานในท่านผู้เลิศนั้น บุญอันเลิศคือ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติคุณ สุข และพละที่เลิศย่อมเจริญ ผู้มีปัญญาตั้งมั่นในธรรมอันเลิศแล้ว ให้ทานแก่ท่านผู้เป็นบุญเขตอันเลิศ จะเกิดเป็นเทพดา หรือเกิดเป็นมนุษย์ก็ตาม ย่อมถึงความเป็นผู้เลิศบรรเทิงอยู่ ดังนี้.

ธัมมารามาทิกถา

พระเทพญาณกวี วัดบวรนิเวศวิหาร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ

เอตํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ สทฺธมฺมา น ปริหายตี—ติ

บัดนี้ จะรับประทานวิสัชชนาพระธรรมเทศนา อนุโมทนากุศลบุญราศีส่วนทักษิณานุปทานซึ่งท่านเจ้าภาพพร้อมด้วยญาติมิตร ได้มาปรารภการบำเพ็ญกุศลอุทิศนายพร้อม ยอดไทย ซึ่งได้ถึงแก่กรรมมาบรรจบครบ ๗ วัน ณ บัดนี้ ด้วยอำนาจแห่งความระลึกถึงซึ่งอุปการะและความดีที่ได้มีอยู่แก่กันมาในกาลก่อน จึงเป็นเหตุให้บำเพ็ญทานอุทิศส่งผลไปให้ เพื่อเป็นการสงเคราะห์ตามกาลสมัย อันการสงเคราะห์แก่กันและกันนั้น เป็นคุณที่บัณฑิตสรรเสริญ ท่านได้จัดไว้เป็นสองสมัย คือสมัยหนึ่ง

ในเมื่อยังมีชีวิตอยู่ด้วยกัน ก็กระทำอุปการะแก่กันและกัน ด้วยการให้ปันบ้าง ด้วยการช่วยรับทำกิจการงานบ้าง เป็นต้น ตามฉันท์ที่เป็นมารดาบิดา สามีภรรยา ญาติมิตรหรือบุตรธิดา ที่จะพึงกระทำกัน ครั้นมาถึงในสมัยที่ฝ่ายหนึ่งได้ล่วงลับไปจากโลกนี้แล้ว การกระทำเช่นนั้นก็เป็นอันทำไม่ได้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดาจึงได้ทรงแนะนำสั่งสอนให้บำเพ็ญทานอุทิศผลส่งไปให้ในภายหลัง ได้ชื่อว่าเป็นการสงเคราะห์แก่กันประการหนึ่ง อันต่างโดยผู้ที่มีอุปการะเกี่ยวข้องแก่กันและกันโดยฉันท์เป็นมารดา-บิดา ก็เรียกว่า กตัญญูกตเวที โดยฉันท์ที่เป็นสามีภรรยา ก็เรียกว่าญาติสังคหะ แม้บัณฑิตในกาลก่อนก็ได้เคยกระทำกันมา ต้องตามนัยพระพุทธภาษิตที่ว่า เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพกตมนุสฺสรํ เมื่อมาระลึกถึง ซึ่งกิจที่ผู้ล่วงลับได้กระทำไว้แล้ว ก็พึงบำเพ็ญทักษิณา เพื่ออุทิศผลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วนั้น

นายพร้อม ยอดไทย เป็นผู้ที่มีคุณงามความดีสมควรที่ผู้ยังอยู่จะพึงระลึกถึง และพึงบำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ คือเมื่อมีชีพอยู่ก็ได้กระทำการครอบครองเคหสถาน

ตั้งอยู่ในฐานะแห่งความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีจิตใจโอบอ้อมอารีผู้อื่น กระทำอุปการะอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่บรรดาภรรยา บุตรธิดา และญาติมิตร ตามสมควรแก่ฐานะที่จะพึงบำเพ็ญให้เป็นไปได้ แม้บุคคลผู้ที่บ้านใกล้เรือนเคียง ก็ได้กระทำความเอื้อเฟื้อตามสมควร ด้วยการให้ปันวัตถุสิ่งของเพื่อเฉลี่ยความสุขให้ เป็นผู้ที่มีวาจาอันไพเราะ กล่าววาจาเป็นไปเพื่อยังบุคคลผู้อื่นให้มีความจงรักภักดี เป็นวาจาที่มีประโยชน์ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้อื่น เป็นต้นว่าได้ช่วยขวนขวายกระทำกิจการงานให้แก่บรรดาญาติมิตรตามสมควรแก่ภาวะที่ตนจะพึงกระทำได้ ความประพฤติตนก็ตั้งต้นเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงกระทำให้ผู้อื่นมีความรักใคร่เคารพนับถือ

ในด้านพระศาสนา เป็นผู้มีจิตใจมั่นคงในการประพฤติปฏิบัติธรรม มีความอุตสาหะสละเวลาอันมีค่า ไปสมาทานรักษาอุโบสถศีล ฟังธรรมเทศนาตามวัดต่าง ๆ โดยมากก็ได้ไปประจำอยู่ที่วัดท้ายเมือง จังหวัดนนทบุรี และเมื่อมีโอกาสก็ได้ไปยังวัดอื่น ๆ อีก ต่อมาได้มาประจำ

อยู่ที่วัดบางขวาง จังหวัดนนทบุรี บริจาคทรัพย์อันเป็นส่วนตนช่วยทนุบำรุงวัดตามสมควรแก่ฐานะ เอาใจใส่เอื้อเฟื้อคอยทนุบำรุงพระภิกษุสามเณรผู้ตั้งใจศึกษาและประพฤติปฏิบัติดี ทางวัดบางขวางได้เห็นความเป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อในพระศาสนาเช่นนั้น จึงได้ตั้งให้เป็นกรรมการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นที่วัดบางขวาง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม ได้ตั้งใจกระทำกิจอันเป็นหน้าที่ นับว่าเป็นกรรมการที่ดีผู้หนึ่งแสวงหาทรัพย์สินมาเพื่อทนุบำรุงจนกระทั่งพระภิกษุสามเณรที่ได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่นั้น ได้รับความรู้เข้าสอบไล่ได้ เป็นมหาเปรียญมากรูป นับว่าเป็นหลักฐานสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

นายพร้อม ยอดไทย เป็นผู้ใคร่ในการศึกษา ไม่ใช่แต่เพียงศึกษาหาความรู้เท่านั้น ชอบการบำเพ็ญกัมมัฏฐานพิจารณาสังขารร่างกายของตนอยู่เสมอ ๆ แม้ในสมัยที่พยาธิครอบงำก็ได้คำนึงถึงธรรมะอยู่เนือง ๆ ขณะที่ป่วยนอนอยู่บนเตียง แต่ยังพอลุกนั่งได้ก็ได้ลุกขึ้นนั่งเพ่งพิจารณากัมมัฏฐานภาวนาอยู่ ด้วยบอกแก่ผู้พยาบาลว่า

ต้องการจะดูความตายเป็นไปอย่างไร แม้ในสมัยที่สุกนั่งไม่ได้ ก็ได้นอนคำนึงอยู่ว่า ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต เรามีความแก่เป็นธรรมดา ล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้ พยาธิธมฺโมมฺหิ พยาธึ อนตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้ มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต เรามีความตายเป็นธรรมดา ล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ ในสมัยที่โรคกำเริบมากขึ้นก็ยังได้นอนคำนึงถึงพระพุทธคุณอยู่จนกระทั่งไม่มีเสียง ในที่สุดก็ได้ถึงความสิ้นไป ทิ้งความอาลัยไว้ให้แก่ผู้อยู่ในภายหลัง แม้จะมีความอาลัยกันอยู่อย่างไรก็แก้ไขไม่ได้ เพราะสังขารของคนและสัตว์ตกอยู่ในคติธรรมดา คือ มีเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความแปรปรวนไปท่ามกลาง มีความแตกสลายไปในที่สุด และไม่มีนิมิตรเครื่องหมาย รู้ไม่ได้ว่าจะสิ้นลงเมื่อไร ดังนัยพระพุทธภาษิตที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ

ชีวิตของสัตว์ผู้มีอันจะต้องตายในโลกนี้ ไม่มีเครื่องหมายอันใคร ๆ รู้ไม่ได้ว่าจะตายเมื่อไร

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
อฑฺฒา เจว ทลิทฺทา จ สพฺเพ มจฺจุปรายนา

คนทั้งที่เป็นเด็กเป็นผู้ใหญ่ เป็นคนโง่คนฉลาด มั่งมียากจน ล้วนแล้วแต่มีความตายเป็นที่ไปในเบื้องหน้าเสมอเหมือนกันหมด ,เมื่อตายไปแล้วจะมีคติเป็นอย่างไร ๆ ก็รู้กันได้ยาก ต้องอาศัยพิจารณาตามนัยพระพุทธภาษิตว่า

ยถากมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคา
นิรยํ ปาปกมฺมนฺตา ปุญฺญกมฺมา จ สุคตึ

สัตว์ผู้มีอันจะต้องตาย ย่อมเข้าถึงผลบุญและบาป จักเป็นไปตามกรรม ผู้มีกรรมเป็นบาปย่อมถึงซึ่งนิรยะ (นรก) ผู้มีกรรมเป็นบุญกุศลย่อมจะมีคติที่ดีเป็นที่ไปในภายหน้า

นายพร้อม ยอดไทย ได้เป็นผู้คำนึงถึงธรรมอยู่เนือง ๆ จึงเป็นที่หวังได้ว่า คงจะต้องมีคติที่ดีเป็นที่ไปในภายหน้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญคนผู้ระลึกถึงธรรมอยู่เนือง ๆ เช่นนั้นไว้ โดยนัยพระพุทธภาษิตที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า

ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ
เอตํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ สทฺธมฺมา น ปริหายติ

ความว่า ผู้มีความรื่นรมณ์อยู่ในธรรม ยินดีในธรรม ตามระลึกถึงธรรมอยู่เนือง ๆ ผู้เช่นนั้นย่อมไม่เสื่อมจากสัทธรรม ดังนี้

ความเป็นผู้ที่ตั้งใจระลึกถึงธรรมอยู่เนือง ๆ กระทำความเพลิดเพลินอยู่กับธรรมะ ชื่อว่าเป็นผู้มีธรรมเป็นที่รื่นรมณ์และยินดีในธรรม ความที่ได้คิดค้นคว้าพิจารณาถึงธรรม ย่อมเป็นทางยังความเจริญงอกงามแตกฉานให้เกิดขึ้นในสัทธรรม ท่านจึงแสดงว่า ไม่เสื่อมจากสัทธรรม.

สัทธรรมนั้น ท่านแสดงไว้ โดยนัยหนึ่งมีอยู่ ๓ ประการ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม ปฏิเวธสัทธรรม ที่ชื่อว่าปริยัติ เพราะเป็นคุณที่จะต้องศึกษาเล่าเรียน ท่องบ่น จำทรงให้เข้าใจรู้จักเนื้อความ ผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียน จะเป็นศึกษาด้วยอาการถ่ายความรู้จากครูอาจารย์ก็ดี หรือจากการสดับตรับฟังผู้อื่นแสดงก็ดี พิจารณาธรรมที่ตนได้สดับตรับฟังมาแล้วก็ดี ทั้งนี้ก็ย่อมทำให้มีความ

เข้าใจลึกซึ้งกว้างขวาง ได้ชื่อว่าเป็นปริยัติ ใจความในปริยัติประกาศข้อปฏิบัติไว้ ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ศีล ได้แก่ความสำรวมกายวาจาเรียบร้อยปราศจากโทษที่บัณฑิตพึงติเตียน ย่อมสำเร็จได้ด้วยการสำรวมระวังและคิดงดเว้นจากองค์นั้นๆ ถ้าขาดการงดเว้น ศีลก็มีขึ้นไม่ได้ ถ้าขาดการคอยสำรวมระวัง ก็ตั้งมั่นอยู่ไม่ได้ เพราะฉะนั้นต้องอาศัยทำใจให้มีรากฐานให้มั่นคงด้วยปลูกหิริโอตตัปปะให้มีเป็นภาคพื้นขึ้นในใจ การรักษาศีลจึงจะมั่นคง หิริ คือความละอายแก่ใจตนเอง โอตตัปปะ คือความเกรงกลัวต่อบาปอกุศล อันจะให้ผลเป็นชั่ว ถ้าความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปเกิดขึ้นภายในจิตเป็นภาคพื้นแล้ว การรักษาศีลก็มั่นคง ถ้ารักษาศีล เป็นแต่เพียงภายนอก คืออยู่ที่กายที่วาจา ระวังกายไม่ทำความชั่ว ระวังวาจาไม่กล่าวชั่ว เช่นนี้เป็นศีลที่ยังไม่มั่นคง และยังไม่ชื่อว่าเป็นการรักษาศีลที่แท้ ตามที่ได้รักษาสมาทานกันไปตามสิกขาบทบัญญัติที่ได้ทรงวางไว้ เป็นต้นว่าศีล ๕ ศีล ๘ ก็มุ่งรักษาไปตามสิกขาบทบัญญัติเช่นนั้น ชื่อว่ารักษา

เพียงอาการของศีล การรักษาศีลที่ประกอบไปด้วยจิตใจมีหิริและโอตตัปปะเป็นภาคพื้น นั้นได้ชื่อว่าเป็นการรักษาศีลที่แท้ การที่จะรักษาศีลที่แท้ได้ ต้องรักษากันจนถึงจิตใจ ไม่เพียงแต่ว่ารักษาแต่ภายนอกโดยส่วนเดียว ศีลที่จะมั่นคงถาวรยิ่งขึ้นได้อีก ก็ต้องกระทำจิตของตนให้สงบ เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้แสดงสมาธิไว้

ความที่ทำจิตของตนให้สงบด้วยการเพ่งใจไว้ในอารมณ์อันเดียว เป็นต้นว่า ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระ-ธรรม พระสงฆ์ ด้วยการภาวนาก็ตาม ด้วยการพิจารณาก็ตาม กระทำจิตของตนให้สงบจากอารมณ์เป็นเครื่องกางกั้นคุณความดีที่เรียกว่านิวรณ์

ตามธรรมดาจิตใจของเราโดยปกติแล้ว ย่อมมีอารมณ์ที่ไม่ดีเข้ามาเป็นเครื่องกางกั้นคุณความดี เป็นข้าศึกของความสงบ ท่านจึงเรียกว่านิวรณ์ แปลว่าเครื่องกางกั้นคุณความดี คือ กามฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในเรื่องของกาม พยาบาท ความคิดอาฆาตปองร้าย ถีนมิทธะ ความง่วงเหงาหาวนอนท้อแท้หดหู่ อุทธัจจะกุกกุจจะ

ความคิดฟุ้งสร้านและรำคาญ วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่แน่นอนใจ อารมณ์เหล่านี้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นในจิตแล้ว ก็กระทำจิตให้ฟุ้งสงบลงไม่ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้คำนึงนึกถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงบ เมื่อระลึกถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงบ จิตสงบจากนิวรณ์เสียได้ นั่นก็ได้ชื่อว่าเป็นสมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้วสมควรแก่การเป็นบาทที่จะให้เกิดปัญญา เพราะผู้ที่จะใช้ความนึกความคิดให้เกิดความรู้ จะต้องมีจิตสงบ ถ้าคนที่จิตฟุ้งสร้านแล้วจะคิดอะไรที่ละเอียดสุขุมก็ยาก ที่จะทำให้เกิดความรู้ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อจิตสงบตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้ว ก็ใช้จิตที่สงบนั่นเอง พิจารณาเพื่อให้รู้เท่าทันต่อสภาพความเป็นจริง สภาพความเป็นจริงของสังขารร่างกายนั้น เมื่อถูกเพ่งพิจารณาแล้ว ส่วนที่ไม่จริงก็จักหลบหน้าไป ส่วนที่จริงก็จะแสดงให้ปรากฏ เมื่อความรู้จริงเกิดขึ้น ก็ชื่อว่าเป็นปัญญา แต่จะมีกำลังกล้าหรืออ่อนนั้นก็แล้วแต่กำลังของผู้บำเพ็ญเพียร

ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง ๓ นี้ เป็นหลักใหญ่ ถ้าหากว่า ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้รู้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นปริยัติ เมื่อรู้แล้วย่อมน้อมเข้ามาปฏิบัติกายวาจาใจของตนให้ดำเนินไปตาม ละส่วนที่ควรละ เจริญในส่วนที่ควรเจริญนั้นชื่อว่า เป็นการปฏิบัติ ชื่อว่าปฏิบัติธรรม แต่ถ้าหากว่าเป็นเพียงศึกษาให้มีความรู้เท่านั้น ยังไม่ได้ลงมือประพฤติปฏิบัติ ยังไม่จัดว่าเป็นปฏิบัติธรรม และก็ยังไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม การประพฤติปฏิบัตินั้นเอง ย่อมจะส่งผลให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพความเป็นจริง ความรู้แจ้งเห็นจริงก็สืบเนื่องมาจากการปฏิบัติ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง เมื่อมีความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นเช่นนั้น ก็เป็นปฏิเวธ ซึ่งเป็นผลที่ปรากฏขึ้น นี่เรียกว่าปฏิเวธธรรม

สัทธรรมทั้ง ๓ ประการนี้ ย่อมเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีจิตรื่นเริงบันเทิงยินดีอยู่ คิดอยู่ในเรื่องของธรรมะแล้ว ท่านจึงสรรเสริญว่าไม่เสื่อมจากสัทธรรม เพราะการคิดค้นเช่นนั้นได้ชื่อว่าเป็นปริยัติด้วย ปฏิบัติด้วย ที่ชื่อว่าเป็นปริยัติก็เพราะ

พิจารณาหาความรู้ ความรู้ที่จะเกิดขึ้นแตกฉานได้ ทางหนึ่งก็คือ ความนึก ความคิด หรือการพิจารณาทบทวนสอบสวน เมื่อมีความนึกคิดอยู่เสมอ ๆ แล้ว ปริยัติที่ตนเล่าเรียนศึกษาย่อมแตกฉาน กว้างขวางยิ่งขึ้น ผู้เช่นนี้ชื่อว่าไม่เสื่อมจากปริยัติ ครั้นเมื่อรู้แล้วประพฤติปฏิบัติตามให้เป็นไปตามธรรมที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติของตนที่เป็นไปเช่นนั้น ก็มีแต่จะก้าวหน้าหรือเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น ก็ได้ชื่อว่า เป็นผู้ไม่เสื่อมจากปฏิบัติสัทธรรม และเมื่อมีความเพียรพยายามบำเพ็ญปฏิบัติไป ผลก็ย่อมจะเกิดขึ้น จึงได้ชื่อว่าไม่เสื่อมจากปฏิเวธสัทธรรม รวมความว่า บุคคลผู้ที่มีความเพลิดเพลินยินดีพิจารณาธรรมะนั้น ๆ เป็นผู้ที่ไม่เสื่อมจากสัทธรรมได้ด้วยประการฉะนี้

นายพร้อม ยอดไทย ได้เป็นผู้ที่อาศัยสังขารบำเพ็ญคุณงามความดี ระลึกถึงธรรมะด้วยความเพลิดเพลินยินดี ตั้งแต่ต้นจนอวสานมาได้เช่นนั้น จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่ไม่เสื่อมจากสัทธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ละโลกไป ก็ชื่อว่าละไปด้วยดี ถือเอาสาระแห่งประโยชน์ของตนไว้ได้ด้วยประการฉะนี้

ท่านเจ้าภาพ ฯ ที่ได้มาบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ ก็ได้ชื่อว่า เป็นการสงเคราะห์และชื่อว่าเป็นการบูชาบุคคลที่ควรบูชา ต้องตามนัยพระบาลีที่ได้แสดงไว้ในมงคลสูตรว่า

ญาตกานญฺจ สงฺคโห เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ

การสงเคราะห์ญาติชื่อว่าเป็นมงคลอันอุดมด้วยประการฉะนี้

ขออำนาจกุศลบุญราศีส่วนทักษิณานุปทาน ซึ่งท่านเจ้าภาพพร้อมด้วยบรรดาญาติมิตร ที่ได้มาบำเพ็ญให้เป็นไปในสมัยเช่นนี้ ขอจงเป็นผลสำเร็จอันเป็นประโยชน์สุขแก่นายพร้อม ยอดไทย ตามสมควรแก่คติภพซึ่งได้สถิตอยู่นั้น ๆ ตลอดกาลนาน เทอญ.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรสาสน์ ๔๐ ถนนเฟื่องนคร พระนคร โทร. ๒๑๑๓๘
นายสมบูรณ์ ทองแท้ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ก.พ. ๒๕๐๙